

"Η ΑΡΡΩΣΤΙΑ ΕΙΝΑΙ ΕΝΑ ΜΗΝΥΜΑ ΑΜΕΤΑΦΡΑΣΤΟ;"

Σάββας Σαββόπουλος,

7ο Συμπόσιο Ψυχοσωματικής

Η πρώιμες απώλειες, η απουσία φροντίδας και άλλοι τραυματισμοί μπορούν να οδηγήσουν στην εγκατάσταση της μηχανιστικής σκέψης, η οποία είναι αποκομμένη από τις ενορμητικές ρίζες της και τα ασυνείδητα επώδυνα περιεχόμενα. Το άτομο γαντζώνεται στην πραγματικότητα, οι λέξεις του εμφανίζονται ως μονοσήμαντες και το νόημά τους είναι αποστεωμένο, χωρίς την ζωντανή σάρκα τους - το συναίσθημα. Η ακρωτηριαστική τακτική των πρώιμων αμυνών (διάψευσης, διχοτόμησης, καταστολής, κλπ.) αφαιρεί από τον ψυχισμό οτιδήποτε εμποδίζει την επιβίωσή του, με αποτέλεσμα την μαζική ψυχική "ατροφία".

Μετά την αντιμετώπιση της τραυματικής κατάστασης που βιώνει ο καρκινοπαθής, λόγω της διάγνωσης και της θεραπευτικής αντιμετώπισης της νόσου, ο αναλυτής-ψυχοσωματιστής θέτει το ερώτημα: μέσα από ποιες συνθήκες μπορεί να αλλάξει το μηχανιστικό σύστημα σκέψης του αναλυόμενου, στο πλαίσιο της θεραπευτικής τους σχέσης; Ο αναλυτής επενδύοντας την ψυχική ζωή τού υποκειμένου μπορεί να συμβάλει στην κινητοποίηση διαδικασιών ψυχοποίησης σ' αυτό;

Διαγενεαλογικό τραύμα και επιπτώσεις στο ψυχοσωματικό πεδίο.

Θα επιχειρήσω να απαντήσω σε αυτό το ερώτημα μέσα από την μελέτη της περίπτωσης του Σωκράτη, ενός ασθενούς 40 ετών, στελέχους πολυεθνικής, ο οποίος αναζήτησε στήριξη για κατάθλιψη, ύστερα από χειρουργική και χημειοθεραπευτική αντιμετώπιση καρκίνου των όρχεων. Ο Σωκράτης επανέκαμψε γρήγορα στα απαιτητικά επαγγελματικά του καθήκοντα και ζούσε έντονα την επικαιρότητα, γαντζωνόταν από τα γεγονότα, από καθετί συγκεκριμένο, επιδιώκοντας να διασφαλίσει μια αντιτραυματική επένδυση, που να του επιτρέπει να αντιμετωπίσει τόσο τον σεξουαλικό ακρωτηριασμό,

όσο και τις παρενέργειες της χημειοθεραπείας, ειδικότερα μια νευρίτιδα, που προκάλεσε υπαισθησία στα πέλματα.

Με την έντονη ενεργητικότητα επιχειρούσε να συσκοτίσει την προοπτική θανάτου, γιατί, όταν βρισκόταν μόνος και χωρίς απασχόληση, τον κατέκλυζε ο φόβος μιας υποτροπής της νόσου.

Η οδύνη του για τον ευνουχισμό του και ο φόβος θανάτου συμπυκνώνονταν με τα πρώιμα άγχη και την θλίψη που βίωσε ως παιδί, λόγω της ελλιπούς με τα αδέρφια της και την πενθοφορούσα μητέρα να τους θυμίζει την απώλεια του πατέρα· αντίθετα η μητρική γιαγιά «έσφιξε τα δόντια» και με την προσταγή, ότι «δεν πρέπει να κοιτάζουμε πίσω», παρότρυνε την οικογένεια να προχωρήσει, καταστέλλοντας ιδέες και συναισθήματα που την ξεστράτιζαν από την επιδίωξη της ευημερίας.

Σε αυτό το κλίμα καταστολής που επέβαλε η γιαγιά –«Μόνο μπροστά, για να επιζήσουμε»- η μητέρα του Σωκράτη αντιμετώπισε τεράστιες δυσκολίες να επεξεργαστεί την απώλεια του εξιδανικευμένου πατέρα της. Ο πατέρας, ο οποίος πολέμησε στην Αλβανία, δεν ήταν δυνατόν να κηδευτεί με τιμές, και μάλιστα συμβούλεψαν την οικογένεια να κάτσουν «ήσυχχα». Καθώς δεν μπορούσε να μιλήσει για τον πατέρα της, εκείνος έγινε ένα εξιδανικευμένο νεκρό αντικείμενο, που ασυνείδητα το έκλεισε σε μια απρόσιτη κρύπτη του ψυχισμού της.

Έγινε μοδίστρα και νέα παντρεύτηκε τον πατέρα του Σωκράτη, κηπουρό στον δήμο της επαρχιακής πόλης που ζούσαν, και απέκτησαν δύο αγόρια. Παρά την οικονομική στενότητα η μητέρα επιδίωκε να μην εμφανιστεί το παραμικρό ίχνος φτώχειας ή οικογενειακής δυσαρμονίας· όλα φαίνονταν «εν τάξει». Ωστόσο δυσκολευόταν να αναγνωρίσει στον σύζυγο και στα παιδιά της την αυτοτέλεια της ενορμητικής ζωής, των επιθυμιών και των ονείρων τους και τους επέβαλλε τα απρόσιτα ιδεώδη της.

Ο πατέρας, που ήταν εργατικός, ήρεμος και προσηνής, αποδέχτηκε την ηγεμονική θέση της συζύγου του στην οικογένεια, ενώ ο ίδιος διατηρούσε έναν διακριτικό ρόλο. Η χαρά του ήταν να φροντίζει το πάρκο της πόλης, τα δέντρα και τα φυτά. Ο Σωκράτης, ο δευτερότοκος γιος, ένιωθε περιθωριοποιημένος

από την πληθωρική παρουσία του όμορφου, ψηλού πρωτότοκου αδελφού, που έφερε το όνομα του παππού, (μήπως εδώ να προστεθεί ένα αλλά ή και η κάτι άλλο) αδιαφορούσε για το σχολείο και νοιαζόταν μόνο για διασκεδάσεις. Ο Σωκράτης, αν και ευπαρουσίαστος, όντας κοντός ένωθε «λίγος» απέναντι στον δημοφιλή αδελφό, τον οποίο θαύμαζε και «ζήλευε». Ανακάλεσε μια σκηνή από τα έντεκά του χρόνια, όταν ο έφηβος αδελφός τού έκανε ένα σχόλιο-αστείο για το μικρό «πουλάκι» του, την στιγμή που ουρούσαν δίπλα δίπλα στην εξοχή. Ο αδελφός του, ενώ τον συμπαθούσε, δεν του αφιέρωνε πολύ χρόνο, γιατί προτιμούσε την «εφηβική αλητεία». Ο Σωκράτης αντιστάθμισε το σωματικό-σεξουαλικό αίσθημα μειονεξίας επενδύοντας στην καλλιέργεια του πνεύματος. Πρώιμα ώριμος, ανήσυχος για το μέλλον του, μοχθούσε πάντα, αρχικά για τις σπουδές του και ύστερα για την επαγγελματική του ανέλιξη· μια στάση που λειτουργούσε αντι-τραυματικά στην πληγή από την ανεπαρκή επένδυσή του από την μητέρα. Αυτός επωμίστηκε περισσότερο από κάθε άλλο μέλος της οικογένειας την υπερεγωτική μητρική επιταγή για κοινωνική και οικονομική επιτυχία. Η μητέρα στράφηκε ολοκληρωτικά στον Σωκράτη, να εκπληρώσει τα ιδεώδη της, μόνον όταν διαπίστωσε ότι ο ευνοημένος γιος της την απογοήτευσε. Ωστόσο ο Σωκράτης ξεχώρισε ιδιαίτερα, όταν απομακρύνθηκε από το σπίτι του. Υπήρξε εξαιρετικός σπουδαστής στο πανεπιστήμιο και ταλαντούχος μάνατζερ στον επαγγελματικό στίβο· η εκπληκτική ανέλιξη στην πολυεθνική, όπου δραστηριοποιήθηκε την τελευταία πενταετία, ώθησε την μητέρα του να του πει: «Γιατί να μην γίνεις εσύ πρόεδρος της εταιρείας;». Η φήμη του θα έπρεπε να υπερβεί τα στενά όρια της χώρας.

Ο Σωκράτης, ντυμένος καλαίσθητα, επιφυλακτικός, ελιτιστής, με λεπτό χιούμορ, μοιάζει να γεννήθηκε σε παλάτια. Μου ανακάλεσε τον Έντουαρτ Χηθ. Από τον λόγο και την συμπεριφορά του απουσιάζει κάθε στοιχείο που θα παρέπεμπε στην οικογενειακή ιστορία και στην πολιτισμική παράδοση του τόπου καταγωγής του. Αλλά απουσιάζει και κάθε εξατομικευμένο ενορμητικό στοιχείο, το οποίο θα μπορούσε να ταραξεί την απολλώνεια τάξη που έχει επιβάλει στην ζωή του, αποσιωπώντας τα τραυματικά και τα ενορμητικά στοιχεία. Οι ιδέες που εκφράζει δεν συνοδεύονται πάντα από τα αντίστοιχα συναισθήματα, τα οποία, όπως και οι αναπαραστάσεις, αποτελούν επίσης

μάρτυρες των εμπειριών του παρελθόντος –αν και άλλης υφής. Υιοθετεί μια στάση ζωής, όπου επικρατεί η καταστολή, δηλαδή η άμυνα που κυριαρχούσε στην ψυχική του λειτουργία, όταν ήταν παιδί. Τότε που συμμορφώθηκε στις επιταγές της μητέρας, η οποία επέβαλλε-υπέβαλλε στα μέλη της οικογένειας να εξαφανίσουν κάθε έντονο ενορμητικό ή συναισθηματικό στοιχείο, όπως κάποτε είχε απαιτήσει από αυτήν η γιαγιά της. Ο Σωκράτης είχε αντιμετωπίσει τους πρώιμους τραυματισμούς με την διχοτόμηση, την διάψευση, την καταστολή και την ταύτιση με την καταθλιπτική μητέρα. Αυτές οι πρώιμες άμυνες ενεργοποιούνται σε κάθε νέο τραυματισμό, όπως στον πρόσφατο, όταν διαγνώστηκε ο καρκίνος και εμφανίστηκε απειλητική η προοπτική θανάτου. Η μηχανιστική λειτουργία που αναπτύσσεται σε αυτές τις ολέθριες συνθήκες έχει στόχο να εμποδίσει κάθε ασυνείδητο τραυματικό περιεχόμενο να επιστρέψει στην συνείδηση. Όντως, το πρόσφατο τραύμα δραστηριοποιεί παλιά τραυματικά ίχνη, που απειλούν να επιστρέψουν στην συνείδηση και να προκαλέσουν αλυσιδωτά αρνητικές αντιδράσεις, οι οποίες ενδέχεται να οδηγήσουν σε ψυχική κατάρρευση.

Ο Σωκράτης, όταν διαγνώστηκε η νόσος, ένιωσε την ζωή του ναρκοθετημένη και την εικόνα εαυτού παραμορφωμένη. Στο είδωλό του, στον καθρέφτη, διακρίνει έναν «σακάτη», τον οποίο θέλει να κρύψει. Νόμιζε ότι είχε προετοιμαστεί για κάθε ενδεχόμενο, αλλά δεν ήταν έτοιμος να αντιμετωπίσει την νόσο-Εγκέλαδο, η οποία προκάλεσε τον ακρωτηριασμό του και ενδεχομένως απειλεί την ύπαρξή του. Η νόσος μετέτρεψε την συνηθισμένη καθημερινότητα σε εφιαλτικό περιβάλλον. Ο χρόνος και ο χώρος (εσωτερικός και εξωτερικός), αν δεν παγώνουν, στοιχειώνονται από απειλητικά τέρατα, με τα οποία πρέπει να παλέψει, για να επιβιώσει. Προοδευτικά το συναίσθημα φάνηκε να κατεστάλη και, για να αντιμετωπίσει την ενδοσωματική απειλή και το άγνωστο, ο Σωκράτης συμμορφώνεται με τις οδηγίες των θεραπόντων, ενώ στο πλαίσιο της μηχανιστικής ζωής διαψεύδει σκέψεις και αντιληπτικά ερεθίσματα που παραπέμπουν στον ακρωτηριασμό.

Τα συναισθήματα, οι ιδέες και οι αντιλήψεις που απουσίαζαν από εκείνον διακινούνταν μέσα μου, στην θέση του, αντιμεταβιβαστικά. Όταν π.χ. με παγωμένο συναίσθημα πήγαινε μηχανικά να κάνει τις τακτικές εξετάσεις

ελέγχου, εγώ φοβόμουν στην θέση του. Όσο μιλούσε μηχανικά για την ορχεκτομή και αρνούσαν να σκεφτεί ή να μιλήσει για το βίωμά του, τόσο ένιωθα να μπαίνω στην θέση του. Ένιωθα πόνο ή την αίσθηση ενός ξυραφιού να αγγίζει τους όρχεις μου, ένα άδειασμα στο στομάχι μου.

Λέει ότι πρέπει να είναι δυνατός, σαν μηχανή, για να αντιμετωπίσει τον καρκίνο, χωρίς φόβο και μελαγχολικές σκέψεις, κάτι που του διασφαλίζουν σε κάποιο βαθμό οι πρώιμοι αμυντικοί μηχανισμοί, οι οποίοι δρουν στο πλαίσιο της μηχανιστικής ζωής. Αρχικά άφησα ασχολίαστη αυτήν την αμυντική τακτική, που την θεώρησα απαραίτητη, ώστε να αποφευχθεί μια γενικότερη αποδιοργάνωση. Επικεντρωθήκαμε στο ναρκισσιστικό πλήγμα που αποτέλεσε η νόσος -και η θεραπευτική της αντιμετώπιση- για την αρρενωπότητα και την σεξουαλική του ζωή, γεγονός που πιστεύει ότι τον απαξίωσε στα μάτια των άλλων. Προοδευτικά άρχισα φειδωλά να συνδέω λέξεις και εικόνες που ανέφερε στις συνεδρίες με σύγχρονες και παρελθούσες καταστάσεις που είχε βιώσει, ώστε ο λόγος να αποκολληθεί από το παρόν και να συνδεθεί με το παρελθόν και το μέλλον. Του είπα μήπως αυτό το αίσθημα κατωτερότητας συμπυκνώνεται με βαθύτερα αισθήματα έλλειψης, που οφείλονταν στην ανεπαρκή επένδυσή του από την μητέρα, αλλά και στο αίσθημα μειονεξίας της μητέρας, για όσα δεν κατάφερε να πραγματοποιήσει στην ζωή της.

Η διαμόρφωση του Εγώ εξαρτάται από τις αποκρίσεις του αντικειμένου στις λιβιδινικές ενορμήσεις του παιδιού, από το πως το επενδύει, πως το κοιτάζει, πως αντιλαμβάνεται την ζωή του μακριά από εκείνη. Να ακολουθήσει την δική του επιθυμία ή την δική της; Η ενόρμηση είναι και φορέας ενός φυλογενετικά μεταφερόμενου μηνύματος, το οποίο φέρει στοιχεία από τις πρωταρχικές φαντασιώσεις και απευθύνεται στα οιδιπόδεια αντικείμενα μητέρα με την προσδοκία να το βοηθήσουν να συμβολοποιήσει τις πρωταρχικές φαντασιώσεις (ευνουχισμός, πρωταρχική σκηνή, σαγήνη) προϋπόθεση για την αυτονόμησή του. Οι ίδιες οι ενορμήσεις φαίνεται να δομούνται μέσα από τις αλληλεπιδράσεις υποκειμένου και αντικειμένου.

Οι έντονοι τραυματισμοί πλήττουν την αλεξιδιεγερτική λειτουργία του Εγώ με αποτέλεσμα τα αντιληπτικά στοιχεία (πόνος, τραυματικές εικόνες κλπ.) να

ακινητοποιούν την ψυχική λειτουργία - ιδιαίτερα την εικονοποιητική ικανότητα - , διότι τα ίχνη που άφησαν τα ερεθίσματα αδυνατούν να μεταλλαχθούν, να αναβαθμιστούν ποιοτικά και να μετατραπούν σε αναπαραστάσεις πραγμάτων και στην συνέχεια σε αναπαραστάσεις λέξεων. Δημιουργούνται έτσι οι συνθήκες, ώστε οι ενορμήσεις να ξεχύνονται ελεύθερα προκαλώντας ρήξεις σε λειτουργίες και συστήματα του ψυχικού οργάνου, επειδή δεν δεσμεύονται από το αναπαραστατικό σύστημα (αναπαραστάσεις πραγμάτων ή λέξεων) και την σκέψη. Τότε αποδεσμεύεται η καταστροφικότητα, η οποία επιτίθεται στην σκέψη (ο Bion μιλάει για επίθεση στους δεσμούς ανάμεσα στις σκέψεις ή στις αναπαραστάσεις και ο Green για διαδικασία απο-αντικειμενοποίησης, δηλαδή την καταστροφή της αναπαράστασης του αντικειμένου).

Ο εύθραυστος ψυχισμός του Σωκράτη υφάνθηκε με τα νήματα της κατάθλιψης της μητέρας· βίωνε βαριά την ορφάνια που ζούσε η μητέρα του και την ακολούθησε σε αυτό το μονοπάτι. Για να αντιμετωπίσει τις επιπτώσεις του πρώιμου τραυματισμού του, αναπτύσσει ένα πρώιμο Εγώ και με όχημα έναν φαλλικό ναρκισσισμό επιχειρεί να επανορθώσει το πληγωμένο μητρικό αντικείμενο. Στο πλαίσιο τόσο μιας ναρκισσιστικής όσο και οιδιπόδειας επιβεβαίωσης θα ήθελε να την κάνει να χαρεί, κάτι στο οποίο απέτυχαν πατέρας και αδελφός. Είναι πρόδηλη η επιθυμία του τόσο για την «οιδιπόδεια» επικράτηση απέναντι στους αντιπάλους του -πατέρα και αδελφό- όσο και για την ναρκισσιστική αποκατάσταση της μητέρας, την οποία έπληξε και ο ίδιος στο πλαίσιο φαντασιωσικών επιθέσεων. Η επαγγελματική και οικονομική επιτυχία του συνιστά έναν θρίαμβο για εκείνη, επειδή την έκανε περήφανη στην μικρή της πόλη, αλλά παράλληλα αυτό τον θυμώνει, γιατί, όταν ήταν μικρός και αδύναμος, τον αγνοούσε. Τώρα, ευνουχισμένος, ανήμπορος, χωρίς όνειρα, θέλει να πεθάνει. Όμως σκέφτεται πόσο δυστυχισμένη θα είναι η μητέρα του, αν χαθεί και αυτός και ξαναζήσει για δεύτερη φορά τον θάνατο του πατέρα της ~~αυτού~~ που την έκανε να ελπίζει όταν ήταν μικρό κορίτσι.

Ήταν ένα «τσακισμένο καράβι». Ο καρκίνος και ο ακρωτηριασμός καταβάρθρωσαν την σωματική του εικόνα και υποβάθμισαν την σεξουαλική του ζωή. Η αναβίωση πρόσφατων και παλαιότερων καταστάσεων στον

μεταβιβαστικό χώρο και η κατανόησή τους συμβάλλουν στο να συνδεθούν οι διεγέρσεις με λέξεις, εικόνες και αισθητηριακά ερεθίσματα. Π.χ. στην διάρκεια της συνεδρίας είχε οσφρητικές ψευδαισθήσεις ή ενδοσωματικά ερεθίσματα, που του ανακαλούσαν αντίστοιχα μυρωδιές από φάρμακα στο χειρουργείο ή επώδυνους χειρισμούς που υπέστη την περίοδο της χημειοθεραπείας. Σε μια συνεδρία μίλησε για τις επιπτώσεις των θεραπειών στο σώμα του: «Πώς σας φαίνεται η αλλαγή στην μορφή μου; Έχασα την ζωντάνια μου». Οι αλλαγές στο σώμα τού φέρνουν σκέψεις θανάτου. «Δεν έχω εξοικειωθεί με την ιδέα να χάσω όσους κι όσα αγαπώ και κυρίως να μην γνωρίσω αυτούς που περίμενα». Ο θάνατος φαίνεται να είναι συνδεδεμένος με τον οριστικό αποχωρισμό από το αντικείμενο, αλλά και με τον σεξουαλικό ακρωτηριασμό, ο οποίος οδηγεί στην ιδέα της νεκρής σεξουαλικότητας.

Τα αντιληπτικά ερεθίσματα παλαιών τραυματισμών, τα οποία αναβιώνουν στον αναλυτικό χώρο ή και αλλού, δεν είναι εφικτό να αναπαρασταθούν, διότι το πολυδιασπασμένο Εγώ επιχειρεί διαρκώς να διχοτομήσει και να διαψεύσει τα σημάδια των τραυματικών καταστάσεων. Η όλη εμπειρία βιώνεται από τον Σωκράτη ως κόλαση, διότι στον καρκίνο και στις χημειοθεραπείες υλοποιήθηκαν οι πλέον διωκτικές φαντασιώσεις και τα άγχη κατακερματισμού. Το Εγώ επιχειρεί να απορρίψει ως εξωπραγματική την απαράδεκτη για τον ναρκισσισμό του ψυχική και σωματική πραγματικότητα. Η νόσος και οι αναγκαίες θεραπείες άφησαν σημάδια στο ψυχόσωμά του και κινητοποίησαν το άγχος θανάτου, που λόγω της μαζικής απώλειας της λίμπιντο «νεκρώνει» (λιβιδινικά) το υποκείμενο και τον κόσμο στον οποίο είχε επενδύσει στο παρελθόν. Αυτή η τρομακτική αίσθηση «νέκρας» είναι η "κόλαση". Οι πρώιμες άμυνες (διάψευση, διχοτόμηση, αρνητική ψευδαίσθηση) επέβαλαν μια ψυχική σιγή και ακούγονταν μόνο θόρυβοι από το σώμα που κακοποιούνταν. Το θεραπευτικό πλαίσιο παρείχε τα εχέγγυα να «ακουστούν» οι σωματικοί θόρυβοι και οι σιωπηλές κραυγές, που μόνο ο αναλυτής, με την συνδρομή της αντιμεταβίβασης, μπορεί να «ονομάσει» και να εντάξει στα ρήγματα του μηχανιστικού λόγου. Προοδευτικά θα συνδεθούν λόγος, εικόνες, γεγονότα, συναισθήματα και αισθητηριακά ερεθίσματα που βίωνε, ή ανακαλούσε, ώστε να αφηγηθεί την ιστορία του, έστω και τμηματικά. Αναφέρθηκε στην ανημπόρια και στην απόγνωσή του, όταν διαγνώστηκε η

νόσος, την οποία ταύτισε με επικείμενο θάνατο, αλλά αναφέρθηκε και στην «βία» της χημειοθεραπείας. Παρηγοριά εκείνο τον καιρό που «ζούσε στην κόλαση» ήταν οι φίλοι του, ο Μότσαρτ, η «Έρημη χώρα» του T. S. Eliot και ταινίες. Με όλα αυτά, που του παρείχαν έντονα αισθητηριακά και πνευματικά ερεθίσματα, αφενός επιχειρούσε να κρατήσει μακριά από την συνείδηση «τον θάνατο μέσα του», αφετέρου προσπαθούσε, με πρόσωπα και καλλιτεχνικά έργα που αγαπούσε, να κρατήσει ζωντανό εκείνο το κομμάτι του εαυτού του που τον έκανε να νιώθει ότι η ζωή είναι όμορφη. Τα ενδοσωματικά αντιληπτικά ίχνη, που άφησαν ο χειρουργικός ακρωτηριασμός και οι χημειοθεραπείες, μετά από την εγκατάσταση μιας σχέσης εμπιστοσύνης, στον αναλυτικό χώρο, άρχισαν να εισβάλλουν στην συνείδηση, με κάποιες σχετικές αφορμές, ώστε να ενταχθούν τελικά στον αναπαραστατικό ιστό.

Κατά την νοσηλεία του ένιωσε *πάλι ότι του έλειπε μια* επαρκής πλαισίωση από το αντικείμενο. Στα μάτια της μητέρας του διέκρινε μάλλον τον τρόμο μην χάσει εκείνη το στήριγμά της και όχι το νοιάξιμο και κυρίως την στήριξη για την υπαρξιακή κρίση που ο ίδιος περνούσε. Η φίλη του, που θαμπώθηκε από την επαγγελματική και κοινωνική του επιρροή, βρέθηκε ξαφνικά σε σύγχυση από τον τραυματισμό που της προκάλεσε ο καρκίνος των όρχεων του συντρόφου της. Ο Σωκράτης σκέφτηκε ότι εκείνη πόνεσε περισσότερο για την συντριβή ενός ονειρού life style, παρά για την δική του τύχη. «Ήμουν στα τάρταρα και έπρεπε να τις παρηγορώ εγώ γι' αυτό που πάθανε. Δεν ήθελα καν να έρχονται να με βλέπουν. Προτιμούσα τους φίλους μου, που δεν άλλαξαν ιδέα για μένα· ό,τι και να έγινε, γι' αυτούς ήμουν όπως παλιά, πριν από τον καρκίνο».

Η επιθετικότητα προς το αντικείμενο εκφραζόταν και στην μεταβίβαση μέσα από απουσίες στην θεραπεία, όταν αισθανόταν ότι «ερχόμεν κοντά του», κάτι που μπορούσε να εκλάβει ως παρείσφρηση από την πλευρά μου. Στην θεραπεία του ο Σωκράτης έμοιαζε να διαπραγματεύεται την πρώτη σχέση με το αντικείμενο, όπου δεν μπόρεσε να εκφράσει την επιθετικότητά του προς αυτό, γιατί δεν του το επέτρεψε, επειδή ήταν εύθραυστο. Για τον Winnicott ο άνθρωπος δοκιμάζει το περιβάλλον του, επιδιώκοντας να μισηθεί από αυτό, ώστε να αποδείξει ότι αγαπιέται αληθινά - κάτι τέτοιο δεν ήταν εφικτό στην περίπτωση του Σωκρατη. Τέτοια επιθετική συμπεριφορά παρατηρούμε π.χ.

στον έφηβο, ο οποίος συμπεριφέρεται απαράδεκτα, ώστε να μισηθεί, και έτσι παραδόξως να επιβεβαιώσει την αγάπη των γονιών του. Αυτό φαίνεται λιγότερο παράδοξο, αν σκεφτούμε ότι το αντικείμενο επενδύει το υποκείμενο, πριν εκείνο επενδύσει το αντικείμενο, ή το μισεί πριν εκείνο το μισήσει.

Από την πλευρά του ο Winnicott περιέγραψε την ανελέητη αγάπη του βρέφους στην αρχική σχέση του με την μητέρα, όπου αδιαφορεί για οτιδήποτε άλλο πέρα από τις επιθυμίες του και επιτίθεται με άγρια οργή στο περιβάλλον-μητέρα, εάν δεν του επιτραπεί να κάνει αυτό που θέλει. Η ανελέητη αγάπη είναι μίσος που δεν αποσκοπεί στο να βλάψει το αντικείμενο, επειδή στην φάση εκείνη το βρέφος δεν διακρίνει τον εαυτό του από τον άλλον και ενδιαφέρεται μόνο για το πώς θα ικανοποιήσει τις ενορμητικές του ανάγκες. Αυτήν την αγάπη-μίσος πρέπει να υπομείνει και να επεξεργαστεί το αντικείμενο-αναλυτής σε όλη την διάρκεια της θεραπείας, γιατί οι στιγμές παλινδρόμησης σε αυτήν την φάση δεν είναι σπάνιες.

Η πλαισίωσή του στην θεραπεία ενθάρρυνε τον Σωκράτη να εκφράσει την θλίψη του για τις πρόσφατες ματαιώσεις από το αντικείμενο (μητέρα, ερωμένη, κλπ) και να τις συνδέσει με την αίσθηση που είχε ως παιδί, ότι η μητέρα τον αγνοούσε, δεν τον επένδυσε και δεν τον φρόντισε γι' αυτό που ήταν και γι' αυτό που εκείνος ήθελε να γίνει. Ο Σωκράτης αναγνώρισε τα επώδυνα συναισθήματα (θλίψη, θυμός), ανακάλεσε και λεκτικοποίησε τα σχετικά βιώματά του μέσα στον χρόνο. Κάποια αισθητηριακά ερεθίσματα που αφορούσαν παλιά τραυματικά γεγονότα επανήλθαν τροποποιημένα στα όνειρα ως παραστάσεις· η αναλυτική επεξεργασία αυτών των παραστάσεων επέτρεψε αργότερα να αναβαθμιστούν σε αναπαραστάσεις και να ενταχθούν στον λόγο.

Στην ονειρική λειτουργία η συμπύκνωση ήταν έντονη, γεγονός που απαιτούσε σημαντική εργασία, ώστε να αποσυμπυκνωθεί η ονειρική εικόνα στις επιμέρους παραστάσεις που την διαμορφώνουν. Τούτο είναι αναγκαίο, διότι η ονειρική εικόνα, ως συμπυκνωμένη παράσταση, συγκεντρώνει υπερβολικά ενεργειακά φορτία που ενδέχεται να οδηγήσουν στην διάρρηξη του εύθραυστου ψυχικού ιστού.

Σε κάποια συνεδρία μιλά για τις δυσκολίες του, παρά την στήριξη των συνεργατών του, να ξαναβρεί τους παλιούς εργασιακούς ρυθμούς και κυρίως την έμπνευση. Ονειρεύτηκε ότι ο διευθύνων σύμβουλος της εταιρείας του βρίσκεται στην Ελλάδα και τον καλεί σε συνάντηση, όπου τον επιτιμά για την απόδοσή του. Αναφέρει συνειρμικά ότι ο διευθύνων σύμβουλος είναι ένας ικανός, πολύ απαιτητικός Εβραίος μάνατζερ. «Ξέρετε, γερμανική κουλτούρα». Μετά σιωπά. Δεν τον άφησα για πολύ στην σιωπή, που μάλλον τον βάραινε, και είπα: «Ίσως ήταν οδυνηρό στα παιδικά σας χρόνια να βρίσκουν ότι είστε "εν ελλείψει" και ενδεχομένως νιώθετε ότι ίσως ο Εβραίος Φρόντ-αναλυτής σας επιτιμά, αν όχι υποτιμά, για τα όποια ελλείμματά σας που ίσως νιώθετε με τον καρκίνο". Έκλαψε για πρώτη φορά μπροστά μου και ανακουφισμένος είπε: «Δεν σκέφτομαι ότι με επιτιμάτε, ή με υποτιμάτε, αλλά ότι με λυπάστε για την κατάντια μου». Του είπα: «Ίσως ο καρκίνος και οι επιπτώσεις της χημειοθεραπείας να σας κάνουν να νιώθετε "λίγος" σε σχέση με αυτό που θα θέλατε να είστε. Σαν να υπήρχε μια ιδεώδης εικόνα, την οποία θα έπρεπε να φτάσετε, ώστε να θεωρηθείτε άξιος από τους δικούς σας, ιδιαίτερα από την μητέρα σας». Απάντησε: *«Το βλέμμα της μας έλεγχε όλους, μας κλείδωνε. Σαν να έπρεπε να την κοιτάζουμε στα μάτια, για να μαντέψουμε τι θέλει. Ήταν απαιτητική, πάντα ανικανοποίητη. Ο πατέρας μου ξέφευγε στα λουλούδια, ο αδελφός μου στον "χαβαλέ" και εγώ το πήρα στα σοβαρά το ζήτημα και αρρώστησα...»*. Σκέφτηκα πως ίσως μου λέει ότι αρρώστησε, για να αποφύγει το «κλείδωμά» του από το αντικείμενο και να συναντήσει τον εαυτό του.

Συχνά τον ψυχισμό του αναλυόμενου με σοβαρές σωματοποιήσεις στοιχειώνουν τα πρώτα αντικείμενα, ιδιαίτερα το μητρικό μορφοειδωλο, το οποίο ασκεί αυστηρή επιτήρηση σε όσα αισθάνεται, σκέφτεται, λέει και κάνει. Η φαντασματική παρουσία της μητέρας στο ασυνείδητο του παιδιού, και ύστερα του ενήλικα, έχει τα χαρακτηριστικά του «Κέρβερου», ο οποίος επαγρυπνεί και τίποτα δεν μπορεί να ξεφύγει από τον έλεγχό του. Το βλέμμα της μητέρας «Κέρβερου» επιβάλλεται σχεδόν ψευδαισθησιακά στον ψυχισμό του παιδιού και τον ελέγχει διαρκώς, προσλαμβάνοντας χαρακτηριστικά ξένου σώματος. Είναι ένα βλέμμα άγρυπνο και σκληρό, το οποίο μεριμνά, ώστε να μην επαναληφθεί κάποια καταστροφή, όπως συνέβη στο παρελθόν σε αυτήν ή στην οικογένειά της, καταστροφή που τους σημάδεψε για πάντα. Αυτό το

μητρικό αντικείμενο που «στοιχειώνει» το υποκείμενο έχει και έναν λόγο αισθητηριακά ζωντανό, δηλαδή προσλαμβάνει σχεδόν ψευδαισθησιακή ποιότητα.

Ο Σωκράτης στα μάτια της μητέρας του δεν είδε να καθρεφτίζεται ο εαυτός του, αλλά τα συντρίμια της παιδικής ηλικίας της ίδιας, το τραύμα της. Το παιδί, ζώντας με ένα τόσο εύθραυστο αντικείμενο, εγκαταλείπει την υποκειμενικότητά του και αποτυγχάνει να αναπτύξει τις λιβιδινικές επενδύσεις, τις επιθυμίες, τα δικά του όνειρα· αλλοτριώνεται από τις ανάγκες παρά τις επιθυμίες της μητέρας.

Πρόκειται για μια πρώιμη ταύτιση, η οποία λειτουργεί στον ψυχισμό του υποκειμένου ως εγκύστωση του Εγώ και των ιδεωδών του αντικειμένου. Αυτή η κατάσταση θα το παρακινεί να τρέχει ασταμάτητα, για να βρει στην εξωτερική πραγματικότητα την ασφάλεια που ποτέ δεν μπόρεσε να βρει μέσα του. Στην περίπτωση που εξετάζουμε μήπως ο ψυχισμός του Σωκράτη ασυνείδητα βιώνει την νόσο και τον σεξουαλικό ακρωτηριασμό ως επίπτωση της εγκύστωσης του μητρικού βλέμματος;

Ανιμισμός και μεταβίβαση

Την διωκτική εσωτερική πραγματικότητα, που απεικονίστηκε από τον καρκίνο, την αντιμετώπισε, πέρα από την διάψευση και την διχοτόμηση, και με την προβολή, η οποία διαμορφώνει μια ανιμιστική ατμόσφαιρα στην εξωτερική πραγματικότητα, συνεπώς και στον θεραπευτικό χώρο. Εκεί, μαζί μου, μέσω της μεταβίβασης, ανακαλύπτει μέσα του την παρουσία του «καλού» πατέρα της παιδικής του ηλικίας, τον οποίο προβάλλει πάνω μου, γεγονός που του κινητοποίησε αναμνήσεις. Ο πατέρας ήταν ήρεμος, ακόμα και όταν η μητέρα ήταν επιθετική, αγαπούσε την φύση και φρόντιζε με αγάπη τα λουλούδια, ιδιαίτερα τα τριαντάφυλλα. Ήταν υπόρρητο το ασυνείδητο αίτημα του Σωκράτη να τον φροντίσω, ως ένα λουλούδι που υποφέρει, που έχασε τα άνθη-γεννητικά όργανα. Το σημαίνον «ορχεκτομή» παραπέμπει στις θεματικές του κατακερματισμού του Εγώ, της απώλειας του αντικειμένου και του ευνουχισμού και απαιτεί την νοηματοδότησή του, μέσα από την επεξεργασία του κλινικού υλικού. Το άγχος που συνεχίζει να εκδηλώνεται -στο οποίο το

υποκείμενο αδυνατεί να προσδώσει νόημα- προέρχεται από το τραύμα και μέσα στον χρόνο προοδευτικά αποδιοργανώνει τα μνημονικά ίχνη ή και τα σβήνει.

Οι καταστάσεις που βιώθηκαν στο παρελθόν επικαιροποιούνται στον μεταβιβαστικό χώρο αναζητώντας νόημα τόσο μέσα από την επανάληψη και την επεξεργασία των ψυχικών κινήσεων, όσο και μέσα από τις επενδύσεις των δύο ψυχισμών μας που συναντώνται χάρη στο αναλυτικό πλαίσιο. Αυτό προϋποθέτει την συναισθηματική αντιμεταβιβαστική εμπλοκή τού αναλυτή, ο οποίος λειτουργεί ως καταλύτης σε σχέση με την κινητοποίηση των συναισθημάτων του ασθενούς. Αυτό επιτυγχάνεται με ερμηνευτικές παρεμβάσεις, οι οποίες διακρίνονται από λιβιδινική συμπύκνωση (ψυχοδραματικού χαρακτήρα): οι παρεμβάσεις αυτές διαθέτουν υψηλό δυναμικό ενεργειακών μετασχηματισμών, το οποίο ενδέχεται, μέσα από την αποσυμπύκνωσή του, να καταστήσει πιο λειτουργικό το προσυνειδητό του μηχανιστικού ασθενούς. Ουσιαστικά ο αναλυτής επενδύει λιβιδινικά τον αναλυόμενο και του "δανείζει" το προσυνειδητό του -τόπο των αναπαραστάσεων λέξεων.

Κατά τις παλινδρομικές κινήσεις, στον μεταβιβαστικό χώρο, δημιουργείται ενίοτε μια ανιμιστική κατάσταση, η οποία υποβάλλει στο υποκείμενο μια συνέχεια ανάμεσα στην αντίληψη και την αναπαράσταση της πραγματικότητας. Τότε εξαφανίζεται σχεδόν και η απόσταση ανάμεσα σε μια εμπειρία -που προέρχεται από τα αισθητηριακά ερεθίσματα και τα συναισθήματα- και την ψυχική της εκπροσώπηση. Σε αυτήν την ατμόσφαιρα ορισμένες στιγμές ο Σωκράτης με βίωνε ως το διπλό του· αυτό επέτρεπε στις σκέψεις και στα αισθητηριακά ερεθίσματα που αναδύονταν στον αναλυτικό χώρο να υφίστανται μαγικές-ονειρικές μεταμορφώσεις και τελικά να εντάσσονται στις αναπαραστατικές αλυσίδες (ψευδαισθησιακή δραστηριότητα). Η αφήγηση του Σωκράτη χρωματίζεται από τα αισθητηριακά του ερεθίσματα, ανακινεί εικόνες και ήχους από το παρελθόν, χαρακτηριστικά που παραπέμπουν στην ονειροπόληση (*rêverie*: μέρος ονειρικής κατάστασης, κατά την οποία διαχέεται η ταυτότητα, καθιστώντας το υποκείμενο διαπερατό από συγκινησιακές καταστάσεις). Αυτή η μεταβιβαστική κατάσταση

διευκολύνει την μορφολογική παλινδρόμηση γενικά και ειδικότερα την ονειρική λειτουργία. Η αφήγηση του ονείρου ξετυλίγει μπροστά μας την εικόνα ενός παρελθόντος, την επιστροφή του οποίου διευκόλυνε η αναλυτική κατάσταση, αυτό που ζούσαμε αναλυόμενος και αναλυτής στο εδώ και τώρα. Ο Σωκράτης προοδευτικά ανακαλύπτει στοιχεία της ταυτότητάς του που αγνοούσε· τα αντλεί από εικόνες, λέξεις και συναισθήματα που επενδύθηκαν από τα ναρκισσιστικά μας διπλά, τα οποία καθρεφτίστηκαν στον ψυχισμό του και ανέσυραν μορφές από ένα μακρινό παρελθόν. Θα αναφέρω δύο όνειρα του Σωκράτη, που ανέδειξαν ασυνείδητο υλικό.

Ο Σωκράτης με όλους τους κατοίκους της πόλης του περιμένουν στην προκυμαία κάποιο σπουδαίο γεγονός. Αμίλητοι στριμώχνονται, γιατί δεν θέλουν να χάσουν το παραμικρό από όσα πρόκειται να συμβούν. Προσηλωμένοι κοιτάζουν με αδημονία στο πέλαγος. Πότε θα φτάσουν αυτοί; Ξαφνικά ο Σωκράτης τους διέκρινε, όπως και όλοι οι άλλοι. Η σιωπή έγινε απόλυτη. Μια μεγάλη ομάδα από όμορφους κούρους με μπλε μάτια πλησίαζε προς την προκυμαία. Σε κάποιους έλειπε το χέρι, σε άλλους έλειπε το πόδι. Ωστόσο, ωραίοι και αγέρωχοι, περπατούσαν πάνω στο νερό της θάλασσας προς την στεριά.

Ο Σωκράτης είπε: «Ο παππούς μου ο δάσκαλος θαύμαζε την αρχαία Ελλάδα, την τέχνη της, την φιλοσοφία της. Οι κούροι έρχονταν από εκείνη την εποχή, αλλά ήταν ζωντανοί. Το χρώμα των ματιών τους ήταν ίδιο με το χρώμα των δικών σας. Αλλά και το πόδι σας δεν είναι καλά». Την περίοδο που έγινε το όνειρο υπέφερα από ισχιαλγία, που με έκανε να κουτσαίνω, γεγονός που με έκανε να σκεφτώ ότι κι εκείνος εμφάνιζε κάποιες στιγμές κάποιες μικρές δυσκολίες στην βάρδια, λόγω της υπαισθησίας. Ήμουν και εγώ ανάπηρος, όχι μόνον εκείνος. Ο ακρωτηριασμός των κούρων αναδείκνυε το άπειρο κάλλος τους. Ένα κάλλος που παραπέμπει στον θάνατο-θυσία του παππού, του εξαίσιου νεκρού-Ιησού, τον οποίο κλείδωσε στην «κρύπτη» αυτός και η μητέρα του (Abraham & Torok). Σε τέτοιες στιγμές η ταυτότητα του Σωκράτη, όσο και η δική μου, μοιάζει να μην είναι είδωλα του εσωτερικού καθρέφτη των προσωπικών μας ιστοριών. Οι ταυτότητές μας περικλείουν τα είδωλα, τις λέξεις και τα συναισθήματα που αποκάλυψαν τα όνειρα και ο λόγος μας

καθώς καθρεφτιζόμασταν στον αναλυτικό χώρο, στο εδώ και τώρα. Ίσως μπόρεσε ευκολότερα να με νιώσει ως διπλό του, όταν αντιλήφθηκε μια έλλειψή μου (χωλότητα), την οποία φαίνεται να νοηματοδότησε ως αναπηρία. Όταν έγινα και στην πραγματικότητα «ανάπηρος», τότε μόνον κατέστη εφικτό να εκφράσει ονειρικά αυτήν την σχέση διπλού. Δηλαδή συμβολικά με τοποθετεί στην ίδια πλευρά των ωραίων αναπήρων, των εξαισιων κούρων. Και ο Σωκράτης συμπληρώνει: «Και στους κούρους λείπουν συχνά όχι μόνο πόδια και χέρια, αλλά και το πέος». Τον ακρωτηριασμό είναι δύσκολο να τον αποδεχθεί· ίσως υπό την προϋπόθεση να ανυψωθεί στην θέση ενός ανάπηρου κούρου-αναλυτή-Ιησού, μέσα από μια μεγαλομανιακή ταύτιση.

Η επεξεργασία της μεταβιβαστικής κατάστασης με την βοήθεια της ανάλυσης των ονείρων επέτρεψε μια καλύτερη ψυχική εκπροσώπηση. Η ονειρική λειτουργία, κατά τους M. Fain και C. David, με την εκφραστικότητά της συνιστά μια πολύτιμη ψυχική δραστηριότητα, που συμβάλλει στην ψυχική ισορροπία. Αποτελεί ανάχωμα στις επικίνδυνες σωματικές εκτροπές μιας υποβαθμισμένης ποιοτικά λίμπιντο, που θα μπορούσε να προσβάλει το σώμα. Δηλαδή το όνειρο δεν αποτελεί μόνο τον φύλακα του ύπνου, όπως υπογράμμισε ο Φρόυντ, αλλά και μια ασπίδα του ψυχοσώματος εναντίον της σωματοποίησης.

Το δεύτερο όνειρο έγινε κάποιες βδομάδες, αφότου η φίλη του διέκοψε αναπάντεχα την σχέση τους, γεγονός που αντιμετώπισε αρχικά με ψυχικό πάγωμα, κατόπιν με οδύνη και ύστερα με θυμό.

«Οδηγούσα το αυτοκίνητό μου και είχα ως συνοδηγό την φίλη μου· θέλησα να παρκάρω μπροστά από την μονοκατοικία, που είχα κτίσει για να ζήσω εκεί και ήταν έτοιμη. Μόνο κάτι μπάζα μπροστά από το καινούριο σπίτι έπρεπε να πεταχτούν. Προσπάθησα να παρκάρω κανονικά το αυτοκίνητο δίπλα στο πεζοδρόμιο, αλλά μια αυθάδης γριά θέλησε να με εμποδίσει. Τσακώθηκα μαζί της και πάρκαρα το αυτοκίνητο, ενώ η φίλη μου πήγε να την καλοπιιάσει και άρχισε να της μιλάει φιλικά. Απογοητευμένος απομακρύνθηκα προς το σπίτι το οποίο, όταν μπήκα μέσα, μου φάνηκε πανέμορφο, λουσμένο με ένα ζεστό φως κι ένιωσα αγαλλίαση.

Μιλάει απαξιωτικά για την φίλη του, ότι είναι γλείφτρα, ότι πριν από λίγες μέρες του έγραψε ένα e-mail, μόνο επειδή χρειάστηκε κάτι επαγγελματικό, και αυτός πολύ θυμωμένος ούτε καν της απάντησε. Ορισμένα συγκρουσιακά στοιχεία της σχέσης του με την πρώην ερωμένη του ανακαλούσαν την σχέση του με την μητέρα του. Πρώτα ο εαυτός τους, ό,τι και να γίνει, ο άλλος δεύτερος. Να ήταν η πρώην ερωμένη και η μάνα του τα μπάζα -το παλιό που μ' αρρωσταίνει- που θα 'πρεπε να πεταχτούν; Μήπως εγώ και η ανάλυση είμαστε τα μπάζα που θα 'πρεπε να πεταχτούν; Τα μάτια του λάμπουν, καθώς μιλάει για το πόσο όμορφο ήταν το εσωτερικό του νέου σπιτιού και το φως που πλημμύριζε τον χώρο. Ξαφνικά σταματάει να μιλάει και κοιτάει τις κουρτίνες του ιατρείου σαν να βλέπει κάτι που ξαφνικά εισέβαλε στον χώρο. Χαρούμενος μου λέει: *«Ξέρετε το χρώμα των εσωτερικών τοίχων του σπιτιού ήταν ακριβώς το ίδιο με τις κουρτίνες σας»*. Ξαφνιάστηκε από αυτόν τον συσχετισμό, που άνοιξε τον δρόμο σε συνειρμούς, όπως τα χρώματα των λουλουδιών που φρόντιζε ο πατέρας του και του μάθαινε τα ονόματά τους. Το χρώμα της κουρτίνας τού θύμιζε τα ηλιοτρόπια του Βαν Γκονγκ κλπ.

Η αναλυτική εργασία εξασφάλιζε την απαραίτητη σταθερότητα, ώστε ο Σωκράτης να διαμορφώσει μαζί μου μια νέα ψυχική «κατοικία», απαστράπτουσα, με ζωντανά χρώματα. Μέσα από την αναλυτική διαδικασία το ιατρείο, ντυμένο με απαλά χρώματα, μεταμορφώθηκε σε έναν μαγικό χώρο. Στην ονειρική εικόνα, οι δυο μας κοιτάζαμε τα είδωλά μας που καθρεφτίζονταν στις επιφάνειες του παραμυθένιου σπιτιού και ο λόγος μας έγινε η ηχώ του διπλού που δημιουργήσαμε και ταξίδευε.

Το ανιμιστικό βίωμα του Σωκράτη απεικονίστηκε στις παραπάνω ονειρικές παραστάσεις: στο πρώτο όνειρο εγώ ήμουν “ακρωτηριασμένος”, όπως εκείνος και στο δεύτερο όνειρο οι δυο μας είχαμε μοιραστεί το ίδιο λαμπερό ψυχικό σπίτι. Η αναλυτική εμπειρία τού έδωσε τα υλικά να διαμορφώσει τον ψυχικό χώρο με χρώματα-συναισθήματα που βρήκε στο παρελθόν του και να ενισχύσει τις μαγικές εικόνες, οι οποίες διέψευδαν τόσο την ετερότητά μας, όσο και την πραγματικότητα του ευνουχισμού και του θανάτου.

Ταυτόχρονα προστατευόταν από τον πόνο και κυρίως από το ενδεχόμενο να επιστρέψει εκείνο το τμήμα του διχοτομημένου εαυτού, το οποίο τον έκανε να

νιώσει εγκαταλελειμμένος και «δεύτερος», δηλαδή το μπάτζο που θα πεταχτεί. Είναι ένας τρόπος να αποφύγει τον τρόπο που προκαλεί η πιθανότητα να επιστρέψει το αναπαραστατικό κενό.

Το ερώτημα είναι: Πώς μπορεί να ανακληθεί μια παρελθούσα εμπειρία χωρίς αναμνήσεις; Ίσως αυτό το παρελθόν να μπορεί να ζωντανέψει, όταν το υποκείμενο αντιληφθεί ένα ερέθισμα στο εδώ και τώρα, το οποίο να προσομοιάζει με μια παρελθούσα αντίληψη που εξαλείφθηκε. Αυτά τα παλαιά αντιληπτικά ίχνη ενδέχεται να ζωντανέψουν, εφόσον ο αναλυτής επενδύσει-ζωντανέψει την «άγνωστη ιστορία» του υποκειμένου που κρύβεται στην αφήγησή του. Πρόκειται για μια διεργασία που εμπλουτίζει την αναπαραστική ζωή και προσφέρει εικόνες και λέξεις, στοιχεία απαραίτητα για να πάρουν μορφή οι εννοήσεις. Ο καθρέφτης της ανάλυσης αποκάλυπτε όσα πόθησε η ψυχή του και χάθηκαν προκαλώντας ρήγματα εντός του. Ζωντάνεψε εικόνες που παρέπεμπαν στο αντικείμενο της επιθυμίας της μητέρας του: τον «ήρωα-θύμα» πατέρα της και παππού του, τον οποίο ανακάλεσε η δική μου χωλότητα και φυσικά ο δικός του ακρωτηριασμός, ενώ το φως που έλαμψε στο ιατρείο ανακάλεσε τα λουλούδια που καλλιεργούσε ο πατέρας, σύμβολα της σεξουαλικότητας των γονιών.

Έτσι στον αναλυτικό χώρο, όπου για τόσα χρόνια βρήκε καταφύγιο, αφού με «τσέκαρε» πολλαπλώς και μπόρεσε να βγει από το ναρκισσιστικό του κουκούλι, γίναμε συμπληρωματικοί αλλά και μοναδικοί ο καθένας μας, τα δυο κομμάτια του συμβόλου, με τα οποία αναγνωριζόμαστε ως παρόμοιοι αλλά και διαφορετικοί. Σε αυτά τα σπαράγματα μπορούσε κάποιος να βρει τα σημάδια από την ιστορία ενός άντρα, που περπατάει δίπλα σε ζωντανούς κούρους, από τους οποίους λείπει κάτι, ενός άντρα που διεκδικεί μια φωτεινή σεξουαλικότητα, σαν εκείνη ενός ήρεμου πατέρα.

Η στήριξη της ανδρικής του ταυτότητας στο μεταβιβαστικό πεδίο τού επέτρεψε να γίνει εκ νέου σεξουαλικά ενεργός. Συνάντησε μια παλιά του φίλη, με την οποία συνδέθηκε ερωτικά και με την «πλαισίωσή της» μπόρεσε να δει και να αγγίξει την χειρουργημένη περιοχή του όσχεου. Μετεγχειρητικά απέφευγε κάθε αντιληπτικό ερέθισμα που θα επιβεβαίωνε την απουσία των όρχεων. Πρόκειται για μια στάση που αντιστοιχεί στον μηχανισμό της αρνητικής

ψευδαίσθησης, δηλαδή της εξαφάνισης της παράστασης της απουσίας των όρχεων. Αυτό συνέβη, αφού η ερωμένη του -που δεν ήταν «πρώτης» επιλογής, όπως άλλες προηγούμενες- είδε και άγγιξε με τρυφερότητα, εκείνη πρώτα, το πεδίο της ορχεκτομής και τον προσκάλεσε να κάνει μαζί της και αυτός το ίδιο. Το υποκείμενο έχει την ανάγκη πρώτα το αντικείμενο να επενδύσει το πληγωμένο του σώμα, να το αγαπήσει και να μην το δει μόνο στην ατέλειά του, ώστε και το ίδιο το υποκείμενο να μπορέσει να το επενδύσει αυτοερωτικά. Είναι ένα γενικότερο βασικό ασυνείδητο αίτημα των ασθενών που έρχονται να ζητήσουν βοήθεια από έναν αναλυτή.

Αυτό έγινε εφικτό για τον Σωκράτη, διότι όντως η «δευτεράντζα» ερωτική σύντροφος, φτωχή, χωρίς σοβαρή παιδεία και χωρίς την δική του επαγγελματική λάμψη, με ένα κοινωνικοοικονομικό μειονέκτημα-αναπηρία η ίδια, του παρείχε μια ατμόσφαιρα ναρκισσιστικής «ισορροπίας», η οποία του επέτρεπε να νιώσει ότι μπορεί να εκτεθεί. Μου ήρθαν στο μυαλό κάποιοι στίχοι του Ρεμπώ από το «Μια ζωή στην κόλαση». «Θα επιστρέψω με σιδερένια μέλη, με μαυρισμένη σάρκα και μάτια αγριεμένα. Από την μάσκα μου θα κρίνουν ότι είμαι από δυνατή γενιά. Θα 'χω χρυσάφι: θα είμαι νωθρός και κτηνώδης. Οι γυναίκες φροντίζουν αυτούς τους άγριους σακάτηδες που επιστρέφουν από τις ζεστές (καυτές) χώρες. Θα αναμειχθώ με τα κοινά. Σώθηκα».

Δηλαδή μπορούσε να επωφεληθεί από τον πόθο μιας γυναίκας που αισθάνεται «ευνουχισμένη» και η επιθυμία της θεριεύει, γιατί και ο άνδρας είναι «ευνουχισμένος», σακάτης. Τραυματισμένοι ναρκισσιστικά και οι δύο έγιναν όμοιοι, αποτέλεσαν ένα διπλό, όπως είχε συμβεί πριν στην ανάλυση.

Σε περιπτώσεις όπως αυτή του Σωκράτη απαιτείται να υπάρξει μεταξύ αναλυτή και αναλυόμενου μια σχέση που να θα υποστηρίξει τον αιμορραγούντα ναρκισσισμό του τελευταίου με τέτοιο τρόπο, ώστε να δημιουργηθεί μια βασική μεταβίβαση· στο πλαίσιο αυτής ο αναλυτής θα επενδύσει τόπους και λειτουργίες του ψυχοσώματος που επηρεάστηκαν δυσμενώς από πρώιμα τραύματα ή δεν επενδύθηκαν αρχικά από το αντικείμενο και ύστερα από το ίδιο το παιδί. Η εγκατάσταση αυτής της μεταβίβασης ευνοείται από την ικανότητα του αναλυτή να προσαρμόζει την

αναλυτική του εργασία και την ερμηνευτική του γραμμή στην υφή του ψυχικού ιστού του θεραπευόμενου. Η βασική μεταβίβαση, όπως προαναφέραμε, αφορά τις πρώιμες, κυρίως ναρκισσιστικές, προ-οιδιπόδειες επενδύσεις και θα πρέπει να διακρίνεται από την μεταβίβαση που παρατηρείται στις νευρωτικές περιπτώσεις και αφορά τις οιδιπόδειες συγκρούσεις.

Για να εγκατασταθεί η βασική μεταβίβαση, η οποία θα επιτρέψει να εκφραστούν οι ναρκισσιστικές ανάγκες, είναι απαραίτητο ο αναλυτής να νιώσει τις πληγωμένες πλευρές του υποκειμένου, κάτι που προϋποθέτει. Πρόκειται για την λειτουργία της μητρικής διαχείρισης του αναλυτή (Marty, 1980). Ο αναλυτής καλείται να παλινδρομήσει στα επίπεδα καθήλωσης, που εγκατέστησαν οι ενορμητικές ανάγκες του ασθενούς και οι τραυματισμοί του, και να εργαστεί πάνω στις συγκρούσεις με τρόπο ανάλογο με αυτόν του γονιού προς το παιδί του στις κρίσιμες στιγμές της ανάπτυξης ή στις παλινδρομήσεις του. Είναι παραγωγικό για την αναλυτική διαδικασία να μπορέσει ο ψυχισμός του αναλυόμενου να εγκατασταθεί στον ψυχισμό του αναλυτή, και όχι το αντίθετο. Ο ψυχισμός του αναλυτή τείνει να εγκατασταθεί σε αυτόν του αναλυόμενου σε περιπτώσεις που η μητέρα είχε παρεισφρήσει στον ψυχισμό του βρέφους και δεν του επέτρεψε να αναπτυχθεί αυτόνομα. Σε μια τέτοια τραυματική κατάσταση απαιτείται να λειτουργήσει η βασική μεταβίβαση, η οποία προϋποθέτει επαρκή ναρκισσιστική στήριξη, δηλαδή μια λιβιδινική, αλλά αποσεξουαλικοποιημένη, επένδυση του υποκειμένου, ώστε τόσο η σιωπή του αναλυτή, όσο και η ερμηνεία του να λειτουργήσει επανοργανωτικά. Τούτο διευκολύνεται, αν ο λόγος του αναλυτή απευθύνεται όσο πιο κοντά γίνεται στο συνειδητό Εγώ, δηλαδή στο Εγώ που μπορεί ν' ακούσει. Φαίνεται ότι η ποιότητα αποκωδικοποίησης-νοηματοδότησης ενός ασυνείδητου περιεχομένου είναι αλληλένδετη με την ποιότητα του περιέχοντος-αντικειμένου, το οποίο θα υποδεχθεί το υποκείμενο και τα ψυχικά του παράγωγα. Μια αποτελεσματική αποκωδικοποίηση, στο θεραπευτικό πλαίσιο, μπορεί να εκφραστεί μέσα σε μια ατμόσφαιρα αποσεξουαλικοποιημένης γονεϊκής αγάπης, που απευθύνεται προς τον αναλυόμενο, αλλά δεν του εκδηλώνεται, ώστε η σαγήνη να μην καταστεί τοξική. Το υποκείμενο βασικά επιθυμεί το εξής: το περιέχον-αντικείμενο να υποδεχτεί και να κρατήσει τα ψυχικά παράγωγά του -π.χ. τις προβολές- όχι

όμως απαραίτητα και να τα ερμηνεύσει, πράγμα που σημαίνει ότι δεν βιάζεται να περάσει σε ένα άλλο επίπεδο οργάνωσης και κατανόησης του εαυτού. Δεν ζητάει από το αντικείμενο να το ωριμάσει βίαια, αλλά να είναι σε θέση ν' αντέξει τα ανεπεξέργαστα στοιχεία που του πετάει (στοιχεία β, που εκπροσωπούν αμεταβόλιστα ψυχικά παράγωγα) και να πει στον αναλυόμενο: « Θα δούμε, θα περιμένουμε ». Δηλαδή να μην του τα επιστρέψει αμέσως με προκατασκευασμένες θεωρητικές ερμηνείες, ως δήθεν επεξεργασμένα στοιχεία (στοιχεία α).

Το περιέχον θα πρέπει να κρατήσει εντός του τα διαταρακτικά και ακατανόητα στοιχεία β, έως ότου αυτά, στο πλαίσιο της μεταβίβασης-αντιμεταβίβασης, μετασχηματιστούν και αποκτήσουν νόημα στον μεταβιβαστικό χώρο, αρχικά για τον αναλυτή και ύστερα για τον αναλυόμενο. Η ικανότητα του αναλυτή να συγκρατεί και να σκέφτεται, χωρίς να απορρίπτει, άμορφα συναισθήματα και ασύνδετες εικόνες ή λέξεις είναι προϋπόθεση, ώστε αυτά τα στοιχεία - μέσα από την μορφοπλαστική του εργασίας- να συνδεθούν με ιδέες ή, ακριβέστερα, με αναπαραστάσεις, που μπορούν να ενταχθούν στην ιστορία του υποκειμένου. Αυτή η νοηματοδότηση τροφοδοτείται από τις πολλαπλές ταυτίσεις του αναλυτή με διάφορες πλευρές των αντικειμένων που επένδυσε ο αναλυόμενος, αλλά και με πλευρές του ίδιου του αναλυόμενου.

Ο αναλυόμενος που υιοθετεί τις λειτουργίες «υποδοχής, υπομονής και σύνδεσης» του αναλυτή ενδέχεται να κάνει ανάλογη επεξεργασία και να αναγνωρίσει ότι τα ανεπεξέργαστα στοιχεία που πέταξε στον αναλυτή είναι δικά του και να προβεί στον δικό του παράλληλο μετασχηματισμό. Ίσως η διαδικασία είναι πιο δημιουργική από την πειθήνια υιοθέτηση της κατασκευής του αναλυτή.

Η παραπάνω ικανότητα του αναλυτή να εμπεριέχει και να συγκρατεί τα ανεπεξέργαστα στοιχεία του αναλυόμενου προϋποθέτει την επαρκή μαζοχιστική του λειτουργία. Αυτή είναι απαραίτητη για να διασφαλίσει την σύνδεση των ενορμήσεων ζωής με τις ενορμήσεις θανάτου, κάτι που δεν έκανε η μητέρα στην αρχή της ζωής του. Έτσι υποδέχεται με υπομονή τις σεξουαλικές και επιθετικές ενορμήσεις του υποκειμένου, ακόμα και αν νιώσει επιθετικά συναισθήματα. Ακολουθεί τον ασθενή στις παλινδρομικές κινήσεις

του, αποδεχόμενος το πεπερασμένο της ικανότητάς του να επεξεργαστεί και να κατανοήσει όσα εκουσίως ή ακουσίως υποδέχεται.

Αν, σε κάποιες στιγμές συμβίωσης με τον θεραπευόμενο, ο αναλυτής αποτύχει να διαφοροποιηθεί, ενδέχεται να νιώσει και ο ίδιος άγχος ή σύγχυση. Αυτό το αντιμεταβιβαστικό βίωμα τον βοηθάει να κατανοήσει τις πρώιμες σχέσεις του υποκειμένου με την μητέρα, οι οποίες ενεργοποιούνται στον αναλυτικό χώρο στο πλαίσιο του ψυχαναγκασμού της επανάληψης. Αυτή η ταυτισιακή κινητικότητα του αναλυτή, η ικανότητά του να νιώσει, να εικονοποιήσει και να σκεφτεί το αρνητικό που άφησαν τα τραύματα του ασθενούς είναι η αναγκαία συνθήκη για να μετασχηματισθεί ο έρημος ψυχικός τόπος σε έναν χώρο ο οποίος μπορεί να δώσει νόημα στην οδυνηρή εμπειρία του.